

В. П. Антонюк,

доктор економічних наук, професор,

ORCID 0000-0003-2100-7343,

e-mail: antonukvp@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ¹

Постановка і актуальність проблеми. Новий етап технологічного розвитку суспільства, перехід до індустрії 4.0, поширення цифрових технологій вимагає людського капіталу з високим рівнем знань і компетенцій креативністю та здатністю до інноваційної діяльності. Його формування переважно здійснюється в системі вищої освіти (СВО). Вища освіта України має низку проблем, які не забезпечують високої конкурентоспроможності навчальних закладів на ринку освітніх послуг, що пов'язано з незадовільним станом фінансового і матеріального забезпечення вищих навчальних закладів (ВНЗ), застарілими методами і технологіями навчання, слабкими процесами модернізації організаційно-управлінських систем вузів. Це обумовило відставання СВО України від сучасних потреб економіки і суспільства та досягнень інших країн. Низький рівень заробітної плати викладачів призвів до відпливу найбільш кваліфікованих кадрів у інші сфери діяльності та до зниження якості навчання. Слабкий зв'язок ВНЗ з бізнесом обумовлює значну невідповідність професійної підготовки сучасним потребам ринку праці. Ці процеси призводять до втрати конкурентоспроможності закладів вищої освіти України на ринку освітніх послуг, знижують зацікавленість молоді у здобутті освіти у вітчизняних ВНЗ і, разом із демографічною кризою, призводить до суттєвого скорочення обсягів підготовки висококваліфікованих фахівців. Сьогодні назріла гостра необхідність модернізації СВО і приведення її у відповідність до європейських і світових стандартів, чому сприяє інтеграція закладів вищої освіти у в європейський освітній простір.

Аналіз публікацій за проблемою. Чимало вітчизняних представників вищої школи і науковців в останні два десятиліття активно аналізують євроінтеграційні процеси в освітньо-науковій сфері, динаміку розвитку різноманітних форм співробітництва у рамках європейського простору вищої освіти. Дослідження можливостей євроінтеграції СВО України розпочалося ще до підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС, про що свідчить стаття Є. Пін-

чука, Ю. Таран [1; 2]. Значний внесок у розуміння необхідності, проблем і перспектив євроінтеграції у сфері освіти зроблено науковцями Закарпатського державного університету у партнерстві з колегами інших ВНЗ України та сусідніх країн-членів Євросоюзу в колективній монографії, де розглядаються правові засади і досвід євроінтеграційних процесів та впровадження європейських стандартів і принципів болонського процесу [3]. Більш активне дослідження проблем інтеграції України у європейський простір вищої освіти (СПВО) та можливості модернізації вітчизняної системи вищої освіти відбулося після підписання Угоди з ЄС. Серед низки публікацій слід відзначити статті Є. Хан, О. Турути та О. Жидкової [4; 5; 6], в яких євроінтеграційні процеси пов'язані з можливостями модернізації вищої освіти України. Системний аналіз еволюції процесу європейської інтеграції у сфері освіти було представлено в Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, де перший розділ присвячено державній освітній політиці в умовах глобалізації та євроінтеграції, а перспективи розвитку СВО України розглядаються через призму активного включення в європейський простір вищої освіти [7]. В монографії А. Сбруєвої та І. Єременко аналізуються проблеми забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору та формування європейського виміру якості [8].

Фахівці Інституту економіки промисловості НАН України, в тому числі й авторка, також досліджують проблеми і перспективи розвитку вищої школи та науки в контексті євроінтеграційних процесів [9; 10; 11], ця стаття є продовженням актуального напрямку дослідження процесів євроінтеграції.

Метою даної статті є аналіз стану і досягнень інтеграції України в європейський освітній простір, участь в освітніх програмах ЄС, виявлення обмежень міжнародного співробітництва та визначення векторів його розвитку. В якості інформаційної бази використано нормативні документи у сфері європейської інтеграції та освіти, матеріали діяльності

¹ Підготовлено у рамках науково-дослідного проекту «Стратегічні напрями інтеграції України до науково-освітнього та інноваційного просторів ЄС: науково-інституційний супровід» (№ держреєстрації 0120U100988).

Міністерства освіти і науки України, інформаційні ресурси Державної служби статистики, Євростату та Інтернет-ресурси. В ході дослідження застосовано наукові методи аналізу, теоретичного узагальнення, систематизації.

Виклад основного матеріалу.

1. Проблеми вищої освіти в Україні. Система вищої освіти в Україні на сучасному етапі має низку проблем, які негативно позначаються на формуванні

людського капіталу країни. В останнє десятиліття має місце *тенденція до згорнення ЗВО*, що проявляється у зменшенні чисельності ВНЗ і студентів (табл. 1). За останні 6 років кількість студентів коледжів, технікумів, училищ скоротилась на 31%, а університетів, академій, інститутів – на 8%. У ЗВО України нині навчається близько 1450 тис. студентів, однак у 2010 р. їх було 2491 тис., отже зменшилося більш ніж на 1 млн осіб.

Таблиця 1

Динаміка чисельності ЗВО і студентів України за 2014-2020 рр.*

	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	У % до 2014/15
Коледжі, технікуми, училища							
Кількість закладів – усього, од.	387	371	370	372	370	338	87,3
Кількість студентів – усього, осіб	251 271	230 110	217 322	208 601	199 926	173 585	69,1
Кількість студентів на 10 тис. населення	58	53	51	49	47	41	70,1
Кількість студентів іноземців, осіб	122	121	128	155	174	177	145,1
у % до загальної кількості студентів	0,0	0,05	0,06	0,07	0,09	1,0	X
Університети, академії, інститути							
Кількість закладів – усього, од.	277	288	287	289	282	281	101,4
Кількість студентів – усього, осіб	1437955	1375160	1369432	1329964	1322324	1266121	88,1
Кількість студентів на 10 тис. населення	335	322	322	314	314	302	90,1
Кількість студентів іноземців, осіб	56811	53372	52019	48836	54382	59829	105,3
у % до загальної кількості студентів	3,95	3,88	3,8	3,67	4,11	4,75	X

* Розраховано і складено автором за джерелом [12].

Таке скорочення обумовлено низкою причин: втратою частки вузів і студентів унаслідок анексії й окупації АР Крим і частини Донбасу; погіршенням демографічної ситуації і зменшенням населення; виїздом значної частки молоді на навчання за кордон; зниженням цінності вищої освіти для населення внаслідок труднощів працевлаштування за спеціальністю після закінчення вузу. Загрозою для відтворення людського капіталу України є те, що зменшилася кількість студентів у розрахунку на 10 тис. населення: у 2014 р. цей показник за всіма закладами вищої освіти складав 393 особи, у 2019 – 343. Втрата контингенту студентів для ЗВО означає згорнення їх діяльності, скорочення фінансування, зменшення чисельності викладацького складу та занепад матеріально-технічної бази. Частково цю проблему вирішують іноземні студенти, однак їх кількість зростає дуже повільно, у 2019 р. їх було менше 60 тис., що складає менше 5% усіх студентів. Отже, іноземні студенти не компенсують відтоку вітчизняних здобувачів вищої освіти за кордон, який становить близько 70-80 тис. осіб.

Мають місце *проблеми із зайнятістю у сфері вищої освіти та з кадровим забезпеченням вищої*

школи. Система вищої освіти є сферою зайнятості, де сконцентровані висококваліфіковані кадри, які призначені забезпечувати навчальний процес на високому якісному рівні. Внаслідок зменшення обсягів підготовки ринок праці викладачів ЗВО звужується: на початок 2010/11 н.р. тут було зайнято більше 200,8 тис. педагогічних та науково-педагогічних працівників, у 2019/20 н.р. – 156,9 тис. Аналіз динаміки викладацького складу показує, що тут відбуваються суперечливі процеси (табл. 2). При зменшенні кількості студентів, чисельність викладачів ЗВО дещо зросла, в основному за рахунок університетів (на 3,2%), однак при цьому значно зросла частка викладачів, які працюють не на повну ставку: в коледжах і технікумах таких було 22%, в університетах – майже 30%. Ці дані вказують на дві тенденції: ВНЗ намагаються зберегти свій кадровий потенціал; в умовах дефіциту робочих місць та обмежених можливостей працевлаштування за фахом, значна кількість викладачів ВНЗ змушена погоджуватися на неповну зайнятість і заробітну плату, яка свідчить про неефективне використання кадрів вищої школи. Однак, як правило, на такі умови зайнятості погоджуються менш креативні, мобільні та кваліфі-

Таблиця 2

Викладацький склад закладів вищої освіти у 2017/18 та 2019/20 навчальних роках, на початок н. р.*

Кількість науково-педагогічних і педагогічних працівників, осіб				З них частка, що працювала не на повну ставку, %		
	2017/18	2019/20	Динаміка, %	2017/18	2019/20	+, -
Коледжі, технікуми, училища	26954	23450	87,3	14,9	22,3	+7,4
Університети, академії, інститути	129383	133459	103,2	19,2	29,7	+10,5
Всього у ЗВО	156337	156909	100,4	18,5	27,1	+8,6
<i>Викладачі ЗВО, які мали вчену ступінь, звання</i>				<i>У % до всіх викладачів</i>		
доктора філософії (кандидати наук)	63671	63096	99,1	40,7	40,2	-0,5
доктора наук	14071	15548	110,5	9,0	9,9	+0,9

* Розраховано і складено автором за джерелами [12; 13].

ковані кадри, більш конкурентоспроможні ідуть в інші сфери економічної діяльності, або виїжджають здійснювати викладацьку діяльність за кордон.

Половина з викладацького складу вищих навчальних закладів (в основному університетів, академії та інститутів) мають наукові ступені, однак і тут проявляються суперечливі процеси. За 2017-2019 рр. суттєво зросла кількість викладачів зі ступенем доктора наук (на 10,5%), однак їх частка в загальному викладацькому складі не перевищила 10%. Чисельність і частка докторів філософії зменшилася, що може в перспективі позначитися і на забезпеченості ЗВО докторами наук. У цілому ж частка викладацького складу з науковими ступенями зросла не суттєво – на 0,4 в. п.

Проблема згорнення системи вищої освіти на сучасному етапі обумовлена низкою причин:

по-перше, невинуватим розширенням обсягів підготовки фахівців з базовою та повною вищою освітою у другій половині 90-х років ХХ століття, яке не було обумовлене потребами ринку праці (чисельність студентів університетів, академії, інститутів зросла з 922,8 тис. осіб у 1995/96 н. р. до 2372,5 тис. осіб у 2007/08 н. р., тобто майже у 2,6 раза) [14];

по-друге, низькими обсягами фінансування вищої освіти, які не забезпечують можливості перманентної модернізації навчальної бази, технологій навчання, мотивації професорсько-викладацького складу до надання якісних освітніх послуг та наукової діяльності. Незважаючи на те, що частка видатків на освіту у ВВП є не меншою, як у розвинених країнах, малий обсяг ВВП України обумовлює значно менші обсяги реального фінансування вищої школи. Як відзначається в підготовленій МОН Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, порівняно з іншими країнами світу видатки на одного студента в Україні найнижчі, у 2016 р. вони склали 0,86 тис. дол. США, у Великій Британії – 16,9, у Німеччині – 14,25, у Польщі – 3,1 тис. дол. [15, с. 17];

по-третє, кризовими явищами в економіці, занепадом промислового виробництва, стагнацією інноваційної діяльності, що знижувало попит на фахівців з вузівськими дипломами та обумовлювало

труднощі працевлаштування випускників ЗВО. За період з 2012 по 2019 р. зайнятість у промисловості скоротилася на 24% (з 3236,7 до 2461,5 тис. осіб); вона значно зменшилася в усіх інших сферах економічної діяльності, які найбільше потребують висококваліфікованих фахівців: у професійній, науковій та технічній діяльності – на 16,4%, в освіті – на 15, в охороні здоров'я – на 17,5, у фінансовій діяльності – на 33% [16];

по-четверте, невідповідністю структури і якості вузівської підготовки потребам реальної економіки, що є наслідком слабкої співпраці між СВО та бізнесом. Значна частка населення і роботодавців незадоволені якістю вищої освіти, про що вказують вибіркові опитування. Це обумовлено як застарілою навчальною базою і методикою викладання, так і відсутністю у ЗВО відповідних систем оцінки якості навчання. Т. Фініков, президент Міжнародного фонду досліджень освітньої політики, наводить результати дослідження впровадження систем якості в українських вишах: було проаналізовано анкети 124 ЗВО (44,3% від загальної кількості навчальних закладів). Виявлено лише в 47% від усіх опитаних ВНЗ наявність окремо створеної структури з функцією управління якістю. Більшість університетів (78%) не провели сертифікації своїх систем управління якістю на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2008 [17].

Проведений вище аналіз свідчить, що в системі вищої освіти України мають місце суттєві проблеми. Для їх вирішення і забезпечення подальшого розвитку вищої школи важливим є інтеграція вітчизняної СВО в європейський освітній простір. Цей вектор забезпечує Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), який спрямований на якісну підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни [18], а також Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, де в ст. 431 Глави 23 визначено курс на активізацію співпраці в галузі вищої освіти, спрямованої на реформування та модернізацію систем вищої освіти, підвищення її якості та важливості, зближення систем вищої освіти в рамках Болонського процесу [19].

2. Розвиток євроінтеграційних процесів в освітній сфері

Формування європейського простору вищої освіти розпочалося на перших етапах об'єднання європейських країн у співтовариство. *Європейська культурна конвенція Ради Європи* (1954 р.) започаткувала масштабні трансформації в культурній сфері (включаючи освіту), спрямовані на реалізацію ідей спільної європейської ідентичності на засадах культурного співробітництва. Посилення співпраці в різних сферах економічної діяльності ставило завдання забезпечення професійної підготовки кадрів. Для його реалізації Резолюцією Ради ЄС від 10 лютого 1975 р. №337/75 було створено *Європейський центр розвитку професійної підготовки* (Cedefop (Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle)). У 1980 р. на виконання Резолюції Ради та міністрів освіти від 9 лютого 1976 р. розпочинає роботу *Європейська освітня інформаційна мережа* (Eurydice (European Education Information Network)), яка з часом стала не лише установою для збору і порівняння статистичних даних та успішних практик країн, але й невід'ємним компонентом розроблення політики у галузі освіти та професійної підготовки в європейському співтоваристві [7, с. 166]. У 80-90-ті роки ХХ століття формується низка мережевих структур: ENIRDEM – Європейська мережа для покращення досліджень та розвитку в управлінні освітою; IEA – Міжнародна асоціація з оцінювання досягнень в освіті; IBE – Міжнародне бюро з освіти; INISTE – Міжнародна мережа з науково-освітньої інформації; EUDISED (Європейські документаційні та інформаційні системи для освіти); CEDEFOP (Європейський центр з розвитку професійної підготовки), ENIC Network (Європейська мережа національних інформаційних центрів) та інші аналогічні структури [20].

Науково-технологічний розвиток та перехід до економіки знань актуалізували потребу в посиленні співпраці в сфері розвитку освіти і професійної підготовки. Тому з 1985 р. стартує епоха різноманітних програм: EUROTECNET (1985 р.), COMETT (1986 р.), ERASMUS (1987 р.), PETRA (1987 р.), Youth For Europe (1988 р.), LINGUA (1989 р.), FORCE (1990 р.), TEMPUS (1990 р.), SOCRATES (1994 р.) тощо [7].

Євроінтеграція у сфері освіти і науки вийшла на новий рівень розвитку з підписанням у 1992 р. *Маастрихтської угоди (Договору про ЄС)*, згідно з якою в переліку спільних політик країн, що приєдналися до договору, законодавчо закріплено політику сприяння якості освіти, професійного навчання і розвитку культур держав-членів (ст. 149-150) та сприяння дослідженням і технічному розвитку (ст. 163-173) [21]. *Лісабонська угода 1999 року* з внесення змін в Угоду про Європейський Союз сприяла зміцненню ЄС та підвищенню ефективності співпраці в різних сферах. Вона надала юридичної сили *Хартії Європейського Союзу з прав людини*, в якій закріплюються головні політичні, соціальні та еко-

номічні права громадян ЄС, у тому числі право на освіту, свободу професійної та підприємницької діяльності.

Для розвитку вищої освіти та професійної підготовки у 1999 р. було започатковано *Болонський процес*, метою якого є конвергенція європейських систем вищої освіти (СВО) та створення європейського простору вищої освіти. Болонська декларація запроваджувала: введення системи двоетапної вищої освіти – рівнів бакалавра і магістра; введення системи кредитних одиниць; видачу взаємно узгоджених й уніфікованих додатків до дипломів про вищу освіту, зіставних між країнами; стимулювання мобільності студентів, викладачів, науковців, менеджерів освіти в межах Болонського простору; розвиток європейської співпраці у сфері контролю якості вищої освіти; підсилення європейського виміру ВО у сферах наукових досліджень і розробок [22]. Такі напрями розвитку вищої освіти сприяли об'єднанню СВО окремих країн і формуванню єдиного простору вищої освіти і науки, на розвиток якого покладалися великі надії і завдання. Питання розвитку освіти знаходилися постійно в полі зору Європейської комісії. Так, у документі ЄК *«Доповідь про конкретні майбутні завдання для освіти та професійної підготовки у Європі»* (2001 р.) (Report on the concrete future objectives of education and training systems) [23] містяться пропозиції щодо спільних дій європейських країн-членів у сфері освіти до 2010 р. Зазначена доповідь стала першим документом, що запропонувала уніфіковану стратегію розвитку національних освітніх політик у Європі. Стратегія включає три кардинальні цілі: 1) підвищення якості та ефективності систем освіти та підготовки в країнах ЄС; 2) спрощення доступу до усіх форм освіти протягом життя; 3) посилення відкритості систем освіти та підготовки усьому світу.

Визначені цілі реалізовувалися у подальшому розвитку Болонського процесу, який здійснювався шляхом обговорень проблем на низці *Самітів міністрів освіти країн-членів ЄС та у прийнятих на них Комюніке щодо розвитку ЄПВО*: Празький Саміт (18-19 травня 2001 р.), Берлінський (20.09.2003 р.), Бергенський (20.05.2005 р.), Лондонський (18 травня 2007 р.), Льовен-ла-Ньовський (Бельгія) (28-29 квітня 2009 р.), Будапештсько-Віденський (12 березня 2010 р.), Бухарестський (26-27 квітня 2012 р.), Єреванський (14-15 травня 2015 р.), Паризький Саміт (24-25 травня 2018 р.) [8]. Положення прийнятих Комюніке розвивали та збагачували цілі і завдання розбудови європейського освітнього простору. Слід виокремити Льовенське Комюніке «Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі», яке підсумувало усі попередні напрацювання та визначило завдання на період до 2020 р. Болонський процес 2020 акцентує увагу на: підвищенні якості вищої освіти, рівноправному доступі до навчання і можливості завершення навчання, безперервному навчанні, доступності і якості

працевлаштування для студентів та випускників, особистісно-орієнтованому навчанні, дослідженнях та інноваціях в СВО [25].

Подальше формування і розвиток європейського простору вищої освіти здійснювалося шляхом прийняття численних нормативних актів, стратегій, програм, меморандумів та інших документів, які враховували зміни, що відбувалися в економіці і суспільстві та забезпечували адаптацію системи загальної та вищої освіти до сучасних вимог і потреб. Слід відзначити такі найбільш важливі вектори розвитку освітнього простору ЄС: *використання в системі освіти цифрових технологій та формування цифрових навичок в учнів та студентів; формування сучасних компетентностей, відповідних потребам ринку праці; пріоритетний розвиток STEM-освіти для задоволення потреби у фахівцях для промисловості та інноваційних секторів економіки.*

У 2000 р. Європейською Радою була прийнята програма «eЄвропа – інформаційне суспільство для всіх» [26], яка стала частиною Лісабонської стратегії ЄС. Серед основних цілей даної програми були такі: забезпечити входження всіх окремих громадян, сімей, підприємств, шкіл і адміністративних установ у цифровий вік і надати їм доступ в Інтернет; створити цифрову культуру, сповнену духом підприємництва та відкрити впровадженню нових інформаційних технологій; забезпечити стимулювання соціальної інтеграції засобами інформаційного суспільства.

У 2002 та 2009 рр. Європейським парламентом було прийнято низку Директив щодо розвитку електронних комунікаційних мереж. А в прийнятій у 2010 р. стратегії «Europe2020» було ухвалено одну з її семи флагманських ініціатив – «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital agenda for Europe), яка передбачала такий важливий напрям діяльності як подальше поширення цифрової грамотності і навичок роботи з ІТ серед громадян ЄС. У 2015 р. Європейська Комісія оприлюднила комплексний програмний документ «Єдиний цифровий ринок для Європи» [27]. У ньому розглядається порядок денний для вжиття заходів за трьома основними напрямками: а) кращий доступ до Інтернету для споживачів та підприємств, б) створення належних умов для регулювання передових цифрових мереж, в) розбудова цифрової економіки через інвестиції, оперативну сумісність та стандартизацію.

Цифровізація усіх сфер життя обумовило потребу формування цифрових навичок серед широких верств населення. Тому у 2013 р. було опубліковано Європейську рамку цифрової компетентності для громадян (DigComp). У 2016-2017 рр. відбулося концептуальне оновлення рамки цифрової компетентності громадян DigComp: опубліковано два документи DigComp 2.0 та DigComp 2.1, які містять опис п'яти вимірів цифрової компетентності, оновлену термінологію, концептуальну модель та наведені приклади її впровадження на європейському,

національному та регіональному рівнях [28]. Вищі навчальні заклади ЄС стали платформою для активного впровадження і використання цифрових технологій та розвитку цифрових навичок.

На початку ХХІ століття важливим завданням розбудови європейського освітнього простору стало *формування необхідних для ринку праці компетентностей та перехід до системи навчання упродовж життя* для підтримки їх в актуальному стані. Тому на засіданні Європейської ради в Стокгольмі робочою групою експертів було запропоновано перелік основних галузей ключових компетентностей. Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання впродовж життя охоплює такі компетентності: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність та базові компетентності у галузі науки та техніки, цифрова компетентність, вміння вчитись, міжособистісна, міжкультурна, соціальна і громадянська компетентності, підприємливість та культурне самовираження [6, с. 115]. Відзначено, що особливої ваги набувають іноземні мови та інформаційно-комп'ютерні технології. Правові засади даного напрямку розвитку освітнього простору ЄС визначено такими документами як: «Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу» (2000 р.); рішення Празького саміту міністрів освіти і науки європейських країн (2001 р.) щодо доповнення Болонської декларації 1999 р. концепцією навчання впродовж життя; «Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання протягом життя» (2006 р.); «Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя» (2008 р.).

Розвиток європейської системи освіти здійснювався під впливом трансформаційних процесів в економіці. Поява нових знань, розвиток інновацій, розвиток індустрії 4.0, поширення цифрових технологій в перше десятиліття ХХІ століття спонукали Європейську комісію до розробки нової Лісабонської стратегії розвитку ЄС – *Стратегії «Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого і всеосяжного росту»* (Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth) [29], яка була схвалена у 2010 р. главами держав і урядів 27 країн Євросоюзу. Вона визначила основні рушійні сили економічного зростання: сприяння розвитку знань, інновацій, освіти і цифрового суспільства; ефективне використання ресурсів і підвищення конкурентоспроможності; підвищення рівня зайнятості громадян і боротьба з бідністю. Стратегічним вектором євроінтеграції у ХХІ столітті було визначено *формування в Європі більш динамічної знаннево-орієнтованої економіки*. До 2020 р. передбачалося досягнення державами-членами ЄС чотирьох ключових цілей:

- перетворити навчання протягом життя та мобільність на реальність;
- підвищити якість і результативність освіти та професійної підготовки;

– утвердити рівність, соціальну злагоду та активне громадянство;

– сприяти розвитку креативності, включно з підприємливістю, на всіх рівнях освіти.

Було визначено низку індикаторів досягнення запланованого результату, в тому числі стосовно вищої освіти та навчання протягом життя такі:

– не менше 40% 30-34-річних громадян повинні отримати вищу освіту різного рівня;

– не менше 15% дорослого населення повинні брати участь у різних формах навчання у системі освіти дорослих.

Потреба Європейського Союзу у відродженні промисловості та новій індустріалізації поставила завдання кадрового забезпечення індустріального розвитку. Тому в 2012 р., в умовах загострення економічної конкуренції та потреби ринків праці у висококваліфікованих працівниках, ЄС модернізував стратегічні орієнтири розвитку освіти та професійної підготовки у документі «Переосмислення освіти: інвестиції у професійні навички задля кращих соціально-економічних результатів». На порядку денному стало завдання розбудови навичок для XXI століття: здатності вчитися, критично мислити, математичних, природничих компетентностей, підприємливості, ІКТ-компетентності, спілкування сучасними іноземними мовами, професійних навичок [7, с. 170]. Все більш актуальним стає розвиток STEM-освіти, яка охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics), причому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент + інноваційні технології.

Процеси неоіндустріалізації в ЄС призводять до того, що має місце дефіцит кадрів технічного профілю. Прикладні дослідження показують, що у Великобританії необхідно випустити понад 100 000 студентів за STEM-спеціальностями до 2020 р. для задоволення попиту на ринку праці; в Німеччині не вистачає 210 000 працівників у галузі математики, інформатики, природничих та технічних дисциплін [41]. Тому у більш ніж 10 країнах Європи розроблені національні стратегії та ініціативи у сфері розвитку і поширення STEM-освіти (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Норвегія, Великобританія, Ірландія, Іспанія та інші).

На сучасному етапі європейський простір вищої освіти активно розвивається шляхом *реалізації міжнародних програм співробітництва Tempus і Еразмус*, до яких залучаються все більше партнерів з країн, що не є членами ЄС. Трансевропейська програма пересувань для університетських занять *Tempus* була схвалена ЄС 7 травня 1990 р. і стосувалась спочатку тільки сфери освіти між ЄС та Польщею і Угорщиною, а потім була поширена на всі держави Східної Європи. Програма *Tempus*, яка спрямована на модернізацію системи вищої освіти та розвиток співпраці між університетами, була най-

більш тривалою, що охоплювала чотири етапи: *Tempus I* – 1990-1994, *Tempus II* – 1994-1998, *Tempus II ibis* – 1998-2000, *Tempus III* – 2000-2006, *Tempus IV* (2007-2013). Програма була спрямована на розвиток співробітництва вищих навчальних закладів Європейського Союзу із сусідніми регіонами, країни яких не є членами ЄС. Програма підтримувала модернізацію і реформування вищої освіти у Східній Європі й Росії, Центральній Азії, на Західних Балканах, у Північній Африці та на Близькому Сході [30].

Програма «*Erasmus Mundus*», що затверджена рішенням 87/327/ЄЕС від 15 червня 1987 р., була спрямована на розширення зв'язків між вищими навчальними закладами. Проект передбачав заходи, які б заохочували укладення угод між університетами держав-членів ЄС, що стало б основою для обміну студентами і викладачами, проведення спільних проєктів у сфері освіти та досліджень, а також створення для цих цілей спеціальної Європейської міжвузівської мережі. З 1987 р. в програмі взяли участь понад 4000 університетів із 33 країн світу. Понад 2,2 млн студентів взяли участь у різних програмах європейських університетів, отримавши цікавий досвід навчання в країнах ЄС. Крім того, програма *Erasmus Mundus* пропонує багато стипендій для студентів з країн, що розвиваються [31].

У 2014-2020 рр. реалізовувалася нова *освітня програма ЄС Еразмус+*, яка включила напрям нарощування потенціалу у вищій освіті – *Saracity Building in Higher Education (ex-Tempus)*. «Еразмус+» охоплює сфери освіти, молоді та спорту. Вона певною мірою включає вже існуючі програми Європейського Союзу щодо навчання упродовж життя, молоді і спорту, а також європейські програми співпраці у сфері вищої освіти. Програма ЄС «Еразмус+» розрахована на період із 2014 по 2020 р. і мала бюджет у сумі 14,8 млрд євро. У березні 2021 р. відкрилися нові конкурси Програми ЄС Еразмус+ 2021-2027 рр. [32]. З бюджетом понад 26 мільярдів євро, нова Програма має бути більш інклюзивною, цифровою та екологічною.

Здійснений аналіз євроінтеграційних процесів у сфері освіти свідчить, що європейський простір вищої освіти динамічно розвивається, залучаючи усе більше країн-партнерів. На сучасному етапі найбільш вагомими завданнями ЄПВО є забезпечення широкого доступу населення до вищої освіти, підвищення якості освіти, формування необхідних для ринку праці компетентностей, розвиток STEM-освіти та перехід до системи навчання упродовж життя, що сприятиме підвищенню рівня і якості зайнятості.

3. Правові засади інтеграції України в європейський простір вищої освіти

З початку здобуття незалежності Україна прагнула активно включитися в систему європейської економічної, науково-технічної і освітньо-культур-

ної співпраці. Орієнтація на співпрацю з ЄС була визначена двосторонніми зусиллями. Європейський Союз у 1990 р. започаткував програму технічної допомоги з економічних реформ для СРСП (в подальшому для нових незалежних держав – колишніх республік СРСП) – TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States). Було під-

писано низку меморандумів про фінансування програм технічної допомоги СРСП, а потім України, з боку ЄС [33]. З боку України поступово формується законодавство, спрямоване на євроінтеграцію. Найбільш важливі нормативні акти, які стосуються співпраці в освітньо-науковій сфері, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Основні нормативно-правові акти, що забезпечують євроінтеграцію України в освітній і науково-дослідній сферах

Назва нормативного акту	Його значення для розвитку співробітництва в сфері освіти і науки
Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом 1994 року [34]	Чітко визначено основні напрями, сфери і форми співпраці. В статтях 58-59 визначено мету, основні засади і форми співробітництва в галузі науки і техніки, та освіти і професійній підготовці
Рамкова угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств 2008 року [35]	Визначаються загальні правила надання допомоги, яка може бути підставою для укладання угод про фінансування, що будуть підписуватись Урядом, Комісією та в деяких випадках країною-членом ЄС для реалізації запланованих заходів
Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 2010 року [36]	Інтеграцію до ЄС було визначено як стратегічну мету України з перспективою набуття членства в Європейському Союзі. В ньому ставляться завдання: підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва на засадах взаємної вигоди
Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво 2002 року [37]	Визначено принципи, напрями та форми співробітництва, координацію та сприяння спільній діяльності. Угода періодично відновлюється і подовжується на наступні 5 років
Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом з іншої сторони [19] 2015 року, яка вступила в дію 1 вересня 2017 р.	Розділ V присвячено економічному та галузевому співробітництву; Глава 9 «Співробітництво у сфері науки та технологій» містить засади і напрями співпраці для досягнення прогресу в набутті наукових та технологічних знань, важливих для сталого економічного розвитку, шляхом розвитку дослідних потужностей та людського потенціалу; Глава 23 « Освіта, навчання та молодь» містить зобов'язання сторін щодо розвитку співпраці в галузі вищої, професійно-технічної і середньої освіти та молодіжної політики
Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі ЄС Горизонт 2020 – Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014-2020) [38], 2015 р.	Україна бере участь у Програмі в якості асоційованої країни. Юридичні особи України беруть участь у діяльності освітніх та інноваційних товариств, Об'єднаного дослідницького центру, у формальних структурах, створених у рамках положень Програми. Для участі у Програмі Україна сплачує свій фінансовий внесок до загального бюджету Європейського Союзу. Для координації участі у Програмі створюється Комітет Україна-ЄС з досліджень та інновацій
Низка протоколів, двосторонніх угод, договорів, меморандумів і програм в сфері освіти і науки	У рамках двосторонньої співпраці Україна має 7 протоколів, 6 договорів і програм, 42 угоди та 15 меморандумів і декларацій про співпрацю у сфері освіти і науки [39]

Серед наведеного переліку документів найбільш важливою є *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом з іншої сторони*, яка остаточно закріпила євроінтеграційний напрямок розвитку України та визначила засади взаємовідносин в усіх сферах діяльності. В ст. 431 Глави 23 визначено курс на активізацію співпраці в галузі вищої освіти, спрямованої на реформування та модернізації систем вищої освіти, підвищення її якості та важливості, зближення систем вищої освіти в рамках Болонського процесу. З підписанням Угоди відбувається поступова модернізація українського законодавства у сфері освіти, наукової і науково-технічної діяльності з наближення його до засад, що регулюють цю сферу у державах-членах Європейського Союзу. У науково-дослідній сфері

було: прийнято Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який набув чинності у січні 2016 р.; створено Національну раду з питань розвитку науки та технологій України з метою координації спільних зусиль науковців та влади у формуванні державної політики у сфері науки та стратегії її розвитку; створено Національний фонд досліджень України, основне завдання якого є забезпечення конкурсного фінансування наукових досліджень на основі прозорої та якісної експертизи, в тому числі із залученням закордонних фахівців; прийнята у 2019 р. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року та низка інших нормативних положень, які створюють сприятливі умови для розвитку вітчизняної науково-технічної та інноваційної сфери і сприяють широкій

участі вітчизняних науковців в європейських програмах співробітництва [40].

В освітній сфері важливим є Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), який спрямований на якісну підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високо-технологічного та інноваційного розвитку країни [18]. Прийняті у 2020 р. зміни до цього закону спрямовані на підвищення якості освіти у відповідності до європейської практики, оскільки запроваджують обов'язкову акредитацію навчальних програм, зменшують ліцензування освітньої діяльності у СВО, посилюють відповідальність за недотримання академічної доброчесності та передбачають застосування технологій ЗНО для вимірювання результатів навчання, здобутих на бакалаврському рівні, сприяють впровадженню дуальної освіти. Згідно з законом створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти за моделлю європейських незалежних агентств із забезпечення якості.

Курс на євроінтеграцію підтверджується і в проєкті Стратегії розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки, розробленої фахівцями МОН із залученням представників органів виконавчої влади, експертного співтовариства, освітян і науковців [42]. В ньому дано визначення візії, місії, стратегічних й операційних цілей та завдань розвитку СВО України, які спрямовані на вирішення існуючих проблем у вищій школі. Так, стратегічна ціль 7 – Інтеграція у європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів передбачає: організаційне забезпечення умов інтеграції у європейський та світовий науково-освітній простір; інтернаціоналізацію науково-освітнього процесу; активне залучення іноземних студентів до навчання в Україні.

Процесом інтеграції в Європейський простір вищої освіти та в Європейський дослідницький простір в Україні опікується Міністерство освіти і науки (МОН). Євроінтеграційна діяльність міністерства спрямована на імплементацію європейських цінностей та підходів на практиці через реформи вищої освіти та науки України і забезпечення на цій основі якісною освітою кожного громадянина протягом усього життя. Для забезпечення участі в міжнародних програмах в Україні створено Національний ЕРАЗМУС+ офіс в Україні (НЕО в Україні), який у тісній співпраці з Представництвом ЄС в Україні забезпечує допомогу та підтримку Виконавчому агентству з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА) щодо запровадження в Україні Програм ТЕМПУС, ЕРАЗМУС+ у сфері вищої освіти. НЕО досліджує розвиток вищої освіти в Україні та інших сфер освіти у разі потреби.

4. Участь України в європейських освітніх програмах

В останні десятиліття зростає активність українських закладів у розвитку міжнародного співро-

бітництва та їх участь в європейських освітніх програмах для вищих навчальних закладів. У Програмі ЄС Темпус за 1993-2013 рр. прийняли участь близько 140 ЗВО у 338 проєктах, профінансованих ЄС [30]. Нині університети України є активними учасниками Програми Європейського Союзу Еразмус+ у сфері вищої освіти з міжнародної академічної мобільності, співпраці між університетами і Європейських студій та інших напрямів і сфер освітньої діяльності. Дані, викладені на сайті Національного офісу Еразмус+ [32] свідчать, що за 2014-2020 рр. українські вузи, студенти і викладачі, а також державні і громадські організації, причетні до освіти, були активними учасниками Програми Європейського Союзу Еразмус+ у сфері вищої освіти з міжнародної академічної мобільності, співпраці між університетами і Європейських студій та інших напрямів і сфер освітньої діяльності. Значна кількість учасників з України намагалася приймати участь у міжнародних проєктах та різноманітних формах співпраці, яка здійснюється на багатьма напрямками: академічної мобільності, мобільності для молоді, розвитку потенціалу вищої освіти, проєктів співпраці задля розвитку інновацій та обміну успішними практиками, розвитку потенціалу молоді, стратегічного партнерства, проєктів підтримки реформ, конкурсів Жана Моне та інших. Дані, викладені на сайті Національного офісу Еразмус+, дають змогу проаналізувати різновекторну палітру співпраці, виокремити основні напрямки і здобутки, а також виявити наявні проблеми і обмеження, які необхідно подолати для більш активного включення в європейський освітній простір. Результати співпраці за 2014-2020 рр. систематизовано в табл. 4.

Дані табл. 4 свідчать, що українські суб'єкти освітнього процесу беруть участь в реалізації різних проєктів міжнародної співпраці, їх чисельність поступово зростає, однак їх частка в загальній кількості суб'єктів освітньої діяльності залишається поки що дуже невеликою. При цьому не всі університети України приймали участь у Програмі ЄС Еразмус+.

У рамках даної Програми реалізуються також проєкти стратегічного партнерства. За 2014-2020 рр. було реалізовано: 42 стратегічних партнерства у сфері інноваційних проєктів, в яких приймали участь 36 українських організацій, з них 14 університетів; 6 стратегічних партнерств у сфері вищої освіти з бюджетом 1015,6 тис. євро; 20 стратегічних партнерств у сфері освіти доросли; 19 проєктів зі стратегічного партнерства молоді та ін. Реалізуються також проєкти напряму Жана Моне. Переможцями в семи конкурсах Жана Моне з 2014 по 2020 р. були 121 проєкт (з 1069 поданих). З України в них було 57 організацій-виконавців, у тому числі 45 закладів вищої освіти, 2 дослідницьких інститути, 10 громадських організацій. У рамках конкурсу реалізовані такі типи проєктів: 82 модулі, 12 кафедр, 4 центри досконалості, 10 проєктів, 5 ме-

Таблиця 4

Участь України в Програмі ЄС Еразмус+ (2014-2020 рр.) за окремими напрямками*

Напрями участі у Програмі ЄС Еразмус+ (2014-2020 рр.)	Кількість реалізованих проєктів	Обсяг грантів ЄС, тис. євро	Участь організацій і ВНЗ України	Кількість учасників з України
КА 1. Академічна мобільність. Міжнародна (кредитна) мобільність	1 889	54 327	202 ВНЗ у партнерстві з ЄС	11 532 працівників, студентів і аспірантів
КА 1. Академічна мобільність. Міжнародні спільні освітні Програми Еразмус Мундус – стипендії для навчання/ викладання на магістер. і PhD програмах			23 українські інституції, з них 12 ВНЗ	281, з них: магістри – 267; PhD студенти – 14
КА 1. Мобільність для Молоді	153 волонтерських проєкти (КА125) з 28 країнами, та 3 346 проєктів мобільності молоді (КА105) з 31 країною		Волонтерські і громадські організації та 14 українських ВНЗ	17 293 представників молоді та молодіжних працівників отримали фінансування для обміну досвідом
КА 2. Проєкти співпраці задля розвитку інновацій та обміну успішними практиками Розвиток потенціалу вищої освіти (КА211).	48 проєктів міжнародної співпраці за участю України, з них: 39 спільних і 9 структурних; 19 національних; 29 багатонаціональних	Загальний бюджет грантів ЄС для 48 проєктів – близько 43 млн євро. + 2 млн євро на 2019-2020 рр.	Вказано партнерів з України 271 раз, з них 100 ВНЗ	
Розвиток потенціалу Молоді (КА214) – відкрито з 2017 до 2019 р.	За результатами 3 конкурсів реалізується 59 проєктів	Загальна сума фінансування грантів 6149,9 тис. євро.	Участь 46 організацій, з них 22 координатори проєктів і 3 ВНЗ	

* Складено автором за джерелом [32].

реж і 8 асоціацій Жана Моне. Бюджет фінансування з ЄС проєктів напряму Жан Моне для України склав понад 3,9 млн євро плюс 1,3 млн євро на підтримку багатонаціональних консорціумів мереж [32].

Наведені дані свідчать про те, що система вищої освіти України в останні десятиліття інтегрується в європейський освітній простір, при цьому залученість до цього процесу зростає. Інформація Національного офісу Еразмус+ свідчить, що в проєктах міжнародної (кредитної) мобільності у 2015 р. приймали участь 103 університети, в 2020 р. майже вдвічі більше – 190. Збільшується кількість партнерських взаємовідносин між вузами з різних країн, розширюється географія співробітництва.

Доцільно звернути увагу на активну участь наукової й освітянської громадськості в дослідженні й розвитку процесів інтеграції вітчизняної системи освіти в ЄОП. У 2015 р. створено *Українську Асоціацію викладачів і дослідників європейської інтеграції* (APREI), яка проводить регулярні заходи з поширення об'єктивної та фахової інформації про євроінтеграційні процеси, сприяє налагодженню плідного партнерства з організаціями з європейських студій, є майданчиком для розбудови і налагодження співпраці між викладачами та інституціями в рамках Програми імені Жана Моне в Україні та партнерами країн ЄС, обговорення різноманітних проблем та проведення конференцій і форумів. Так, Асоціацією було проведено такі Міжнародні науково-практичні

конференції: «Соціально-економічні виміри євроінтеграційних процесів: тенденції, виклики, перспективи» (жовтень 2020 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації» (березень 2019 р.), «Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості» (березень 2019 р.), Міжнародний Форум «Роздуми про майбутнє відносин ЄС – Східне Партнерство: голос молодих науковців» (червень 2019 р.), низку семінарів та інших заходів [43].

В Україні є інші громадські організації, які сприяють європейській інтеграції у сфері вищої освіти. Серед них – *Громадянська організація «Європейська освіта і наука в Україні»*, яка співпрацює з «Європейською асоціацією викладачів» (Association Européenne des Enseignants – зареєстроване товариство). Серед завдань – розвиток європейської освіти, науки та культури, просвітницька діяльність як серед молоді, так і старшого покоління, виконання програм, пов'язаних з розвитком європейськості освіти та спрямованих на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні, а також на формування в українців усвідомлення, що вони є водночас громадянами України та громадянами об'єднаної Європи [24]. *Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація фахівців інформаційних технологій»* бере безпосередню участь у реалізації проєктів Програми ЄС ЕРАЗМУС+.

Такі громадські організації як «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», ГО «Освіта XXI століття» своєю діяльністю забезпечують популяризацію та впровадження принципів європейської освіти.

Залученість системи вищої освіти України в ЄПВО сприяє поступовій її модернізації та підвищенню якості освітнього процесу. Про це свідчить зростання позицій України в рейтингу кращих університетів світу, до якого у 2021 р. увійшли 1452 заклади вищої освіти світу, в тому числі чотири виші з України. Кількість українських ВНЗ в рейтингах за спеціальностями 2021 року порівняно з попереднім роком зросла з 2 до 4. До них увійшли: Київський національний університет імені Т. Шевченка, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Національний університет «Львівська політехніка», Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського». Цього року українські виші отримали 12 позицій в одному галузевому рейтингу і в семи рейтингах за спеціальностями, минулого року вони отримали сім позицій в одному галузевому рейтингу і шести рейтингів за спеціальностями [44]. В Україні за допомогою участі у європейських освітніх програмах відбувається поступова модернізація системи вищої освіти, наближення її організаційних і змістовних параметрів до моделі європейської вищої освіти.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що на сучасному етапі в ЄС активно розвивається Європейський простір вищої освіти, до якого залучаються країни-партнери, в тому числі й Україна. Розвиток ЄПВО здійснюється у відповідності до потреб розвитку знань економіки та інформаційного суспільства. На сучасному етапі найбільш вагомими завданнями ЄПВО є: забезпечення широкого доступу усіх верств населення до вищої освіти; суттєве підвищення якості освіти; формування необхідних для ринку праці компетентностей; розвиток STEM-освіти для поліпшення кадрового забезпечення сучасної індустрії та інноваційних сфер діяльності; забезпечення переходу до системи навчання упродовж життя, що сприятиме підвищенню рівня і якості зайнятості населення.

Україна має потужну систему закладів вищої освіти, яка нараховує 338 коледжів, технікумів, училищ та 281 університетів, інститутів, академій, що готують фахівців для України та інших країн. Однак наявність численних проблем в СВО не забезпечує високої якості освіти та відповідності структури професійної підготовки потребам економіки. Це обумовлює низьку конкурентоспроможність вітчизняних закладів вищої освіти та неухильне згорнення СВО, що негативно позначається на обсягах підготовки фахівців для вітчизняної економіки, особливо за STEM-спеціальностями, а також на обсягах зайнятості в освітній сфері. Така ситуація призводить до втрати людського капіталу України внаслідок відпливу за кордон молоді на навчання та виїзду на

роботу викладачів. Вітчизняна система вищої освіти потребує суттєвої модернізації у відповідності до сучасних світових досягнень вищої школи, потреб суспільства і економіки, чому сприятиме співробітництво з європейськими країнами у сфері освіти.

В Україні в останні десятиліття створено правові засади для інтеграції системи вищої освіти й науки у спільний європейський дослідницький і освітній простір. На сучасному етапі Україна має потенціал та устремління для міжнародної співпраці в освітній і науковій сфері. В цьому зацікавлена держава, вищі навчальні заклади та громадські організації. Участь суб'єктів України у міжнародних освітніх проєктах поступово зростає.

У той же час слід відзначити слабкі місця євроінтеграційних процесів:

до міжнародної співпраці залучають не всі заклади вищої освіти України. Так, в реалізації проєктів мобільності не приймали участь близько 80 університетів, в реалізації проєктів з розвитку потенціалу вищої освіти – більше 100 ЗВО [32]. При цьому найбільш активну участь у різноманітних формах співпраці беруть участь одні й ті ж університети, серед них найчастіше вузи Києва, Харкова, Львова. Найчастіше такі як: Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Львівський національний університет ім. І. Франка, Національний університет «Львівська політехніка», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та деякі інші вищі навчальні заклади;

незначна частка поданих проєктних заявок від українських ЗВО здобуває перемогу на конкурсах. Так, до конкурсів з розвитку потенціалу вищої освіти у 2016 р. було подано 130 заявок, а виграно 6 проєктів, у 2018 р. подано 109, виграно – 8 конкурсів [32]. При цьому дуже малій кількості університетів вдається стати координаторами проєктів;

поки що незначна кількість українських вчених, студентів і викладачів отримують гранти на навчання і стажування в наукових установах та університетах Європи, тому здобутий ними досвід наукової і освітньої діяльності не може суттєво вплинути на розвиток науково-дослідної сфери та модернізацію освітнього процесу в Україні.

Це свідчить про недостатню активність, наполегливість та організаційну спроможність українських університетів у залученні до процесів інтеграції в Європейський простір вищої освіти. Цей складний процес потребує активного налагодження каналів співпраці з європейськими партнерами, уміння формувати проєктні заявки, гарні знання іноземних мов, передусім англійської, фінансової підтримки участі вітчизняних ЗВО у міжнародних освітніх проєктах.

Для забезпечення більш активних євроінтеграційних процесів в Україні у сфері вищої освіти не-

обхідна більш активна роль держави у створенні оптимальних умов і стимулів міжнародної співпраці ЗВО. Важливо:

продовжити удосконалювати законодавчу і нормативно-правову базу діяльності сфери вищої освіти України у відповідності до європейських принципів і норм, нормативні засади міжнародного співробітництва ЗВО;

модернізувати механізм фінансового забезпечення вищих навчальних закладів, суттєво підвищити рівень їх фінансування, посилити їх фінансову й адміністративну автономію в цілому та у сфері організації й участі в різних формах міжнародної співпраці;

модернізувати структуру і матеріально-технічну базу навчального і науково-дослідного процесу ЗВО, активно впроваджувати новітні технології навчання і дослідження в ЗВО, які широко використовуються в освітній практиці європейських університетів;

актуалізувати перелік спеціальностей та зміст вищої освіти у відповідності до сучасних потреб як вітчизняного, так і міжнародного ринку праці та перспективних напрямків розвитку економіки і суспільства;

забезпечити повну інформатизацію та цифровізацію навчального процесу в ЗВО України, широкий

доступ до міжнародних інформаційних освітніх і дослідницьких систем;

сприяти і стимулювати налагодження двосторонніх і багатосторонніх контактів між українськими та європейськими закладами вищої освіти для розвитку різноманітних форм співпраці;

забезпечити організаційну і методичну підтримку вітчизняних ЗВО при укладанні міжнародних угод, при поданні запитів на участь в міжнародних освітніх проєктах;

широко висвітлювати знаннєві та наукові досягнення вищих навчальних закладів України для залучення потенційних партнерів і замовників послуг з інших країн.

Для розвитку системи вищої освіти та перетворення її на важливий чинник суспільного прогресу в Україні на сьогодні немає іншої альтернативи, як розвивати активне співробітництво з європейськими країнами у сфері вищої освіти і науки, що дозволить підвищити потенціал вищої школи та ефективність його використання, забезпечить розвиток людського капіталу країни та інноваційних процесів. Це забезпечить більш динамічне економічне зростання, підвищення якості життя населення та більш активної участі України у світовому розвитку і вирішенні глобальних проблем.

Література

1. Пінчук С. А. Модернізація вищої школи України в умовах інтеграції в європейський освітній простір. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2009. № 2. С. 112-120.
2. Таран Ю. Болонський процес: проблеми інтеграції української освіти до європейського освітнього простору. *Освіта*. 03.04.2007. URL: http://osvita.ua/vnz/high_school/5118/.
3. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.
4. Хан Є. Інтеграція України у європейський простір вищої освіти як складова цивілізаційного вибору. *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Історія*. 2015. № 3 (126). С. 54–57.
5. Турута О. В., Жидкова О. О. Модернізація системи вищої освіти як необхідна складова частина інтеграції України в європейський освітній простір. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 181-183.
6. Натрошвілі Г. Р. Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в країнах ЄС. *Modern Science – Moderni věda*. 2020. № 3. С. 113-118.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
8. Сбруєва А. А., Сременко І. В. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору: монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2019. 254 с.
9. Антонюк В. П. Вища освіта України на шляху модернізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 198–204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-198-204>.
10. Іванов С. В., Антонюк В. П. Європейський дослідницький простір та Україна: проблеми і перспективи інтеграції. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). С. 166-176. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-166-176](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-166-176).
11. Іванов С. В., Антонюк В. П., Ляшенко В. І. Участь України в європейських програмах науково-технічного співробітництва: стан і проблеми. *Проблеми економіки та менеджменту: оцінка та перспективи вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 червня 2020 року) / ГО «Львівська економічна фундація»*. Львів: ЛЕФ, 2020. С. 5-12.
12. Вища освіта в Україні у 2019 році. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Вища освіта в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики. Київ, 2018. 298 с.
14. Заклади вищої освіти. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
15. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021. 71 с.
16. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012–2019 роках (КВЕД-2010). Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Фініков Т. В. Якість вищої освіти: сучасне розуміння та український контекст. URL: https://ihed.org.ua/uploads/2019/03/yakist_v...
18. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#>.
19. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
20. Малицька І. Глобальні освітні мережі. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/1120/>.

21. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
22. Спільна декларація міністрів освіти Європи (Болонья, 19 червня 1999 р.). IFEPR. URL: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html.
23. Report of the Education Council on Concrete future objectives ... URL: http://www.aic.lv/ace_disk/Bologna/contrib.
24. Статут ГО «Європейська освіта і наука в Україні». URL: <https://euedusci.wordpress.com/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82/>.
25. Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі. Комюніке Конференції Європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту Льовен / Лувен-ла-Нев, 28-29 квітня 2009. URL: <http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/bolon/10.pdf>.
26. eEurope – An information society for all // EUROPA. Summaries of EU legislation. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/124221_en.htm.
27. Єдиний цифровий ринок ЄС. URL: <https://eufordigital.eu/ru/discover-eu/eu-digital-single-market/>.
28. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens [Online]. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2017, URL: [http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/webdigcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/webdigcomp2.1pdf_(online).pdf).
29. "Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого та інклюзивного росту" "Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth". URL: http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/.
30. Програма Темпус - етапи розвитку. Національний Темпус/Еразмус+ офіс в Україні. URL: www.tempus.org.ua.
31. Програма ERASMUS MUNDUS. URL: <https://intellectguide.com/faq/programma-erasmus-mundus>.
32. Україна в Програмі ЄС Еразмус+ 2014-2020 рр. URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html>.
33. Угоди між Урядом України та ЄС щодо допомоги ЄС. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=29838a36-411d-4e4f-a13d-8bb2ef99ed6e>.
34. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Документ 998_012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
35. Рамкова угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств: ратифіковано із заявою Законом від 03.09.2008 р. № 360-VI (360-17). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_763#Text.
36. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України № 2411-VI, 1.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.
37. Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text.
38. Угода між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу Горизонт 2020 – Рамкова програма з досліджень та інновацій (2014-2020). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018.
39. Двостороння співпраця / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/dvostoronnya-spivpasua>.
40. Наукове співробітництво. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: <https://eu-ua.org/uryadovyy-ofis-koordinatsiyi-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantychnoyi-integraciyi>.
41. STEAM-освіта – світовий тренд, що прийшов до України. URL: <https://liko-school.kiev.ua/zmi-pro-nas/190-steam-osvita-svitoviy-trend-shcho-pryishov-do-ukrainy>.
42. Проект Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuyedlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-strategiyi-rozvitku-vishoyi-osviti-ukraini>.
43. Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. URL: <https://aprei.com.ua/>.
44. Опубліковано рейтинги кращих університетів світу 2021 року за галузями знань. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

References

1. Pinchuk, Ye. A. (2009). Modernizatsiia vyshchoi shkoly Ukrainy v umovakh intehratsii v yevropeyskyi osvittii prostir [Modernization of higher education in Ukraine in terms of integration into the European educational space]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy – Theory and practice of social systems management*, 2, pp. 112-120 [in Ukrainian].
2. Taran, Yu. (03.04.2007). Bolonskyi protses: problemy intehratsii ukrainskoi osvity do yevropeiskoho osvitnoho prostoru [Bologna process: problems of integration of Ukrainian education into the European educational space]. *osvita.ua*. Retrieved from http://osvita.ua/vnz/high_school/5118/ [in Ukrainian].
3. Vashchuk, F. H. (Ed.). (2011). Intehratsiia v yevropeyskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]. Uzhhorod, ZakSU [in Ukrainian].
4. Khan, Ye. (2015). Intehratsiia Ukrainy u yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity yak skladova tsyvilizatsiinoho vyboru [Integration of Ukraine into the European space of higher education as a component of civilization choice]. *Visnyk Kyiv. nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Istoriiia – Bulletin of Kyiv. nat. un-tu them. Taras Shevchenko. History*, 3 (126), pp. 54–57 [in Ukrainian].
5. Turuta, O. V., Zhydkova, O. O. (2019). Modernizatsiia systemy vyshchoi osvity yak neobkhidna skladova chastyna intehratsii Ukrainy v yevropeyskyi osvittii prostir [Modernization of the higher education system as a necessary component of Ukraine's integration into the European educational space]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, Issue 10? Vol. 2, pp. 181-183 [in Ukrainian].
6. Natroshvili, H. R. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku systemy vyshchoi osvity v krainakh YeS [Problems and prospects of development of the higher education system in the EU countries]. *Modern Science – Moderni věda*, 3, pp. 113-118 [in Ukrainian].
7. Kremen, V. H. (Ed.). (2016). Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education in Ukraine]. Kyiv, Pedahohichna dumka. 448 p. [in Ukrainian].
8. Sbruieva, A. A., Yeremenko, I. V. (2019). Formuvannia yevropeiskoho vymiru zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v konteksti internatsionalizatsii osvitnoho prostoru [Formation of the European dimension of quality assurance of higher education in the context of internationalization of educational space]. Sumy, Publishing house of Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko. 254 p. [in Ukrainian].
9. Antoniuk, V. P. (2019). Vyshcha osvita Ukrainy na shliakhu modernizatsii [The Higher Education in Ukraine on its Way Towards Modernization]. *Biznes Inform – Business Inform*, 4, pp. 198–204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-198-204> [in Ukrainian].

10. Ivanov, S. V., Antoniuk, V. P. (2020). Yevropeyskiy doslidnytskyi prostir ta Ukraina: problemy i perspektyvy intehratsii [European Research Space and Ukraine: Problems and Prospects for Integration]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(61), pp. 166-176. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-166-176](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-166-176) [in Ukrainian].
11. Ivanov, S. V., Antoniuk, V. P., Liashenko, V. I. (2020). Uchast Ukrainy v yevropeyskykh prohramakh naukovykh i tekhnichnykh spivrobitnytstva: stan i problemy [Participation of Ukraine in European programs of scientific and technical cooperation: state and problems]. *Problemy ekonomiky ta menedzhmentu: otsinka ta perspektyvy vyrishennia – Problems of economics and management: evaluation and prospects of solution: Proceedings of the International Scientific-Practical*. (pp. 5-12). Lviv, LEF [in Ukrainian].
12. Vyshcha osvita v Ukraini u 2019 rotsi [Higher education in Ukraine in 2019]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. Vyshcha osvita v Ukraini u 2017 rotsi [Higher education in Ukraine in 2017]. (2018). Kyiv, State Statistics Service. 298 p. [in Ukrainian].
14. Zaklady vyshchoi osvity [Institutions of higher education]. *Statistical information*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031]. (2021). Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. 71 p. [in Ukrainian].
16. Zainiate naseleennia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2012-2019 rokakh (KVED-2010) [Employed population by type of economic activity in 2012-2019 (NACE-2010)]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
17. Finikov, T. V. Yakist vyshchoi osvity: suchasne rozuminnia ta ukraïnskyi kontekst [Quality of higher education: modern understanding and Ukrainian context]. Retrieved from [https://ihed.org.ua > uploads > 2019/03 > yakist_v...](https://ihed.org.ua/uploads/2019/03/yakist_v...) [in Ukrainian].
18. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII [On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#> [in Ukrainian].
19. Uhoda pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnoi storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
20. Malyska, I. Hlobalni osviti mrezhi [Global educational networks]. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/1120/> [in Ukrainian].
21. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty (Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoho ekonomichnoho spivtovarystva) [Treaty establishing the European Community (Treaty establishing the European Economic Community)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 [in Ukrainian].
22. Spilna deklaratsiia ministriv osvity Yevropy (Bologna, 19 chervnia 1999 r.) [Joint Declaration of the Ministers of Education of Europe (Bologna, 19 June 1999)]. *IFEPR*. Retrieved from http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html [in Ukrainian].
23. Report of the Education Council on Concrete future objectives ... Retrieved from [http://www.aic.lv > ace_disk > Bologna > contrib](http://www.aic.lv/ace_disk/Bologna_contrib).
24. Statut HO «Yevropeiska osvita i nauka v Ukraini» [Charter of the NGO "European Education and Science in Ukraine"]. Retrieved from <https://euedusci.wordpress.com/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82/> [in Ukrainian].
25. Bolonskyi protses 2020 – Prostir yevropeiskoi vyshchoi osvity u novomu desiatyrichchi. Komunikatsiia Konferentsii Yevropeyskykh ministriv, vidpovidalnykh za vyshchu osvitu Loven [The Bologna Process 2020 - The space of European higher education in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education Leuven]. (2009). Retrieved from <http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/bolon/10.pdf> [in Ukrainian].
26. eEurope – An information society for all. EUROPA. Summaries of EU legislation. Retrieved from http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/124221_en.htm.
27. Yedynyi tsyfrovyy rynek YeS [The EU's digital single market]. Retrieved from <https://eufordigital.eu/ru/discover-eu/eu-digital-single-market/> [in Ukrainian].
28. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens [Online]. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. (2017). Luxembourg, Publications Office of the European Union. Retrieved from [http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/webdigcomp2.1pdf_\(online\).pdf](http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/webdigcomp2.1pdf_(online).pdf).
29. Yevropa 2020. Stratehiia rozumnoho, stiikoho ta inkluzyvnoho rostu [Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth]. Retrieved from http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/ [in Ukrainian].
30. Prohrama Tempus – etapy rozvytku [Tempus program – stages of development]. *National Tempus / Erasmus + office in Ukraine*. Retrieved from www.tempus.org.ua [in Ukrainian].
31. ERASMUS MUNDUS program. Retrieved from <https://intellectguide.com/faq/programma-erasmus-mundus>.
32. Ukraina v Prohrami YeS Erasmus+ 2014-2020 rr. [Ukraine in the EU Erasmus + Program 2014-2020]. Retrieved from <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html> [in Ukrainian].
33. Uhody mizh Uriadom Ukrainy ta YeS shchodo dopomohy YeS [Agreements between the Government of Ukraine and the EU on EU assistance]. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=29838a36-411d-4e4f-a13d-8bb2ef99ed6e> [in Ukrainian].
34. Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Spivtovarystvom ta yikh derzhavamy-chlenamy [Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their Member States]. *Document 998_012*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 [in Ukrainian].
35. Ramkova uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Komisiieiu Yevropeyskykh Spivtovarystv: ratyfikovano iz zaiavoii Zakonom № 360-VI (360-17) vid 03.09.2008 r. [Framework Agreement between the Government of Ukraine and the Commission of the European Communities: ratified by application Law № 360-VI (360-17) of 03.09.2008]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_763#Text [in Ukrainian].
36. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI [On the principles of domestic and foreign policy: Law of Ukraine № 2411-VI, July 1, 2010]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40. Art. 527 [in Ukrainian].
37. Uhody mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Spivtovarystvom pro naukovu i tekhnolohichne spivrobitnytstvo [Agreements between Ukraine and the European Community on scientific and technological cooperation]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text [in Ukrainian].

38. Uhoda mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Soiuzom pro uchast Ukrainy u prohrami Yevropeiskoho Soiuzu Horyzont 2020 – Ramkova prohrama z doslidzhen ta innovatsii (2014-2020) [Agreement between Ukraine and the European Union on Ukraine's participation in the European Union program Horizon 2020 – Framework Program for Research and Innovation (2014-2020)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018 [in Ukrainian].

39. Dvostoronnia spivpratsia [Bilateral cooperation]. *Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/dvostoronnya-spivpratsya> [in Ukrainian].

40. Naukove spivrobitnytstvo [Scientific cooperation]. *Government Office for Coordination of European and Euro-Atlantic Integration*. Retrieved from <https://eu-ua.org/uryadovyy-ofis-koordinatsiyi-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantychnoyi-integratsiyi> [in Ukrainian].

41. STEAM-osvita – svitovy trend, shcho pryishov do Ukrainy [STEAM education is a global trend that has come to Ukraine]. Retrieved from <https://liko-school.kiev.ua/zmi-pro-nas/190-steam-osvita-svitovyi-trend-shcho-pryishov-do-ukrainy> [in Ukrainian].

42. Proiekt Stratehii rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy na 2021-2031 roky [Draft Strategy for the Development of Higher Education of Ukraine for 2021-2031]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proiekt-strategiyi-rozvytku-vishchoi-osvity-ukrayini> [in Ukrainian].

43. Ukrainska Asotsiatsiia Vykkladachiv i Doslidnykiv Yevropeiskoi Intehratsii [Ukrainian Association of Teachers and Researchers of European Integration]. Retrieved from <https://aprei.com.ua/> [in Ukrainian].

44. Opublikovano reitynhy krashchykh universytetiv svitu 2021 roku za haluziamy znan [The rankings of the best universities in the world in 2021 by fields of knowledge have been published]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/> [in Ukrainian].

Антонюк В. П. Вища освіта України на шляху інтеграції в європейський освітній простір: досягнення та завдання подальшого розвитку

Робота присвячена проблемі модернізації системи вищої освіти України шляхом інтеграції вищих навчальних закладів до Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area). На основі аналізу статистичних даних зроблено висновок про згорнення системи вищої освіти України внаслідок наявності низки проблем, що негативно позначається на формуванні людського капіталу. Обґрунтовано важливість міжнародного співробітництва з ЄС в освітній сфері для модернізації вищої школи. Досліджено інституційні засади формування ЕНЕА, визначено основні пріоритети її розвитку на сучасному етапі. Проаналізовано правові основи євроінтеграції вищої школи України. Здійснено аналіз розвитку міжнародного співробітництва вузів України та їх участі в європейських освітніх програмах. Виявлено позитивну тенденцію до зростання активності українських університетів в міжнародному співробітництві, що підвищує їх позиції у міжнародних рейтингах. Виявлено слабкі місця інтеграційних процесів та запропоновано напрями удосконалення державної політики підтримки участі закладів вищої освіти в ЕНЕА.

Ключові слова: вища освіта, заклади вищої освіти, людський капітал, євроінтеграція, Європейський простір вищої освіти, європейські програми, міжнародне співробітництво, програма Еразмус, програма Темпус.

Antoniuk V. Higher Education of Ukraine on the Way of Integration into the European Educational Space: Achievements and Tasks of Further Development

The work is devoted to the problem of modernization of the higher education system of Ukraine through the integration of higher education institutions into the European Higher Education Area. Based on the analysis of statistical data, it is concluded that the higher education system in Ukraine tends to curtail due to the presence of a number of problems, which negatively affects the formation of human capital. The importance of international cooperation with the EU in the educational sphere for the modernization of higher education has been substantiated. The institutional foundations of the formation of EHEA are investigated, the main priorities of its development at the present stage are determined. The legal principles of European integration of higher education in Ukraine are analyzed. The analysis of development of international cooperation between Ukrainian universities and their participation in The European educational programs is carried out. A positive trend towards an increase in the activity of Ukrainian universities in international cooperation has been revealed, which increases their positions in international rankings. The weaknesses of integration processes are identified and ways of improving the state policy to support the participation of universities in the EHEA are proposed.

Keywords: higher education, higher education institutions, human capital, European integration, European higher education space, European programs, international cooperation, Erasmus program, Tempus program.

Антонюк В. П. Высшее образование Украины на пути интеграции в европейское образовательное пространство: достижения и задачи дальнейшего развития

Работа посвящена проблеме модернизации системы высшего образования Украины путем интеграции высших учебных заведений в Европейское пространство высшего образования (European Higher Education Area). На основе анализа статистических данных сделан вывод о том, что система высшего образования в Украине имеет тенденцию к сворачиванию из-за наличия ряда проблем, что негативно сказывается на формировании человеческого капитала. Обоснована важность международного сотрудничества с ЕС в образовательной сфере для модернизации высшей школы. Исследованы институциональные основы формирования ЕНЕА, определены основные приоритеты его развития на современном этапе. Проанализированы правовые принципы европейской интеграции высшей школы Украины. Проведен анализ развития международного сотрудничества между украинскими университетами и их участия в европейских образовательных программах. Выявлена положительная тенденция к росту активности украинских вузов в международном сотрудничестве, что повышает их позиции в международных рейтингах. Определены слабые стороны интеграционных процессов и предложены пути совершенствования государственной политики поддержки участия университетов в ЕНЕА.

Ключевые слова: высшее образование, учреждения высшего образования, людской капитал, европейская интеграция, Европейское пространство высшего образования, европейские программы, международное сотрудничество, программа Erasmus, программа Tempus.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2021
Прийнято до друку 15.06.2021